

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΑΙΔΑΝ ΜΟΝΑΓΧΑΝ

Η επίμονη γοητεία των «μεγάλων ανδρών»

«Η γαλλική “σχολή των Annales” απέδιδε κυριαρχική σημασία στις διακυμάνσεις της παραγωγής, στη γεωγραφία και στις νοοτροπίες και όχι στην πολιτική συγκυρία»

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ

«Σήμερα καταγράφεται σαφώς έντονη στροφή στην ιστορία των προσώπων»

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΛΙΩΤΟΥ

«Φυσικά ιστορία δίχως τρανταχτούς ήρωες δεν νοείται πλέον»

ΝΙΚΟΣ Α. ΜΑΝΤΗΣ

Η ΑΕΝΑΗ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ

Η θεωρία των μεγάλων προσωπικοτήτων ως κινητήρια δύναμη της Ιστορίας αποδίδεται συχνά στον σκότω φιλόσοφο, ιστορικό και συγγραφέα της βικτωριανής εποχής Τόμας Κάρλαϊλ (1795-1865). Ευαγγέλιό της Πρωσίας, τον Φρίντριχ Σίλερ συγκροτούσαν μια εικόνα του παρελθόντος όπου πρωταγωνιστής και φορέας των μεταβολών ήταν το άτομο που διακρίνεται από το πλήθος, ο ηγέτης που συλλαμβάνει και ενορκώνει τα αιτήματα των καιρών. Δεν επρόκειτο

φυσικά για επίτευγμα αποκλειστικά του Κάρλαϊλ. Η επαγγελματική ιστορία όπως διαμορφώθηκε την ίδια περίπου περίοδο από τον εξέχοντα γερμανό ιστορικό Λέοπολντ φον Ράνκε και τους μαθητές του με την έμφαση της στην πολιτική και διπλωματική ιστορία που τεκμηριώνεται από τις έγγραφες πηγές παρέπεμπε ρητά ή υπόρρητα σε ένα παρόμοιο πρότυπο. Ο 19ος αιώνας, άλλωστε, ειδικά στο δεύτερο μισό του, χαρακτηριζόταν από την ευρεία προβολή και αποδοχή ενός πανθούς εφευρετών, διανοουμένων, εξερευνητών, πρωτοπόρων της βιομηχανίας – αποκλειστικά ανδρών, εννοείται. Με την επίδραση των μαρξιστικών ιδεών, αλλά και χάρη στην ανάδυση νέων ιστορικών τεκμηρίων πέρα από τα επίσημα κρατικά έγγραφα,

η μελέτη της Ιστορίας στον 20ό αιώνα στράφηκε προς μια αντίληψη που στην πιο ακραία μορφή της περίφημη «Σχολή των Annales» μπορεί να εξαφάνισε το άτομο μέσα στο πλήθος των αριθμητικών στοιχείων, στην πιο εκλεπτυσμένη εκδοχή της, όμως, όπως εκείνη του πρόσφατου εκλιπόντος Εμανουέλ Λερούα Λαντιρί, ενέθεσε εξαίρετα τα πρόσωπα των υπάλλων τάξεων στα κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής τους. Αν, όμως, για την ιστοριογραφία οι μεγάλοι άνδρες και οι μεγάλες γυναίκες έχουν ξεπεραστεί προ πολλού ως αποκλειστικοί διαμορφωτές του κοινωνικού και πολιτισμικού τοπίου, στη δημόσια σφαίρα, αντίθετα, παρατηρείται η αέναη επιστροφή τους. Από την απόλυτη απόδοση της ψηφιακής καινοτομίας στους

μεμονωμένους ηγέτες της Σίλικον Βάλεϊ ως την αποθέωση του ατομικισμού στα κοινωνικά μέσα και την προσωποποίηση ολόκληρων εποχών, όπως στον πρόσφατο «Ναπολέοντα» του Ρίντλεϊ Σκοτ, διά της κινηματογραφικής μυθοπλασίας, ο 21ος αιώνας προβάλλει το άτομο ως αρμοστή του παγκόσμιου γίγνεσθαι. Το ερώτημα είναι αν η διάσταση προκύπτει για λόγους κοινωνικούς και πολιτισμικούς, αν ουσιαστικά παρακολούθημα της οικονομικής λειτουργίας της δυτικής κοινωνίας ή αν αυτή η λατρεία εξακολουθεί ακόμη να δοξάζει την ατομικότητα ως το εδωσιό γινώρισμα της νεωτερικότητας.

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ ΣΕΛ. 4-5

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

ΦΑΚΕΛΟΣ

Η τελευταία κινηματογραφική αναπαράσταση του Ναπολέοντα, ανεξάρτητα από το αν το ευρύ κοινό και η κριτική την υποδέχτηκαν θετικά ή αρνητικά, αν είναι ιστορικά ακριβής με τα κριτήρια μιας ακαδημαϊκής ιστορικής προσέγγισης ή περισσότερο μυθοπλαστική και ενδοχόμενος «ασεβής», δεν μπορεί παρά να είχε και ένα πιο θεμελιώδες ενδιαφέρον. Για μεγάλο μέρος του 20ού αιώνα διαφαινόταν ότι η ιστορία είχε παύσει να είναι το αποτέλεσμα των πράξεων (κυρίως) των μεγάλων ανδρών και (λιγότερο) των μεγάλων γυναικών. Υπό την επίδραση του μαρξισμού η έμφαση μετατοπίστηκε σε απρόσωπες δυνάμεις της ιστορίας, κυρίως κοινωνικές τάξεις, αλλά και γενικότερα σε κοινωνικά υποκείμενα που δρούσαν σε συλλογική ή μαζική κλίμακα. Ένας σημαντικός ιστορικός των διεθνών σχέσεων, ο Εντουαρντ Χάλετ Καρ, απέδιδε πρωταρχική σημασία στις κοινωνικές συνθήκες. Αυτές επέτρεπαν ή απέτρεπαν πρωτοβουλίες. Ατομικές στρατηγικές και επιτυχίες ή αποτυχίες ερμηνεύονταν κυρίως από το πλαίσιο, όχι από τις ατομικές ιδιότητες ή ικανότητες. Η γαλλική «οχολή των Annales» απέδιδε κυριαρχική σημασία στις διακυμάνσεις της παραγωγής, στη γεωγραφία και στις νοοτροπίες που διατηρούσαν την αντοχή τους σε μακρά διάρκεια και όχι στην πολιτική συγκυρία που θεωρούσε ότι χρωματίζεται περισσότερο από τα πρόσωπα. Η εγκατάλειψη της αρχής που θεωρούσε πρωταγωνιστικό τον ρόλο των προσώπων δεν ήταν εν τούτοις αποκλειστικά μαρξιστική. Για φιλελεύθερους και νεοφιλελεύθερους κοινωνικούς επιστήμονες και ιστορικούς πρωτεύοντα ρόλο έπαιζε η αγορά, ήδη από τον 18ο αιώνα ο Ανταμ Σμιθ μιλούσε για το «άδρατο χέρι» της. Για άλλους η κυριαρχική μονάδα που διαμόρφωνε την ιστορική εξέλιξη ήταν το έθνος.

Στην πραγματικότητα όμως το πρόσωπο δεν έλειψε ποτέ, βρισκόταν στο επίκεντρο της ιστορικής δράσης ακόμα και στον 20ό αιώνα οπότε κορυφώθηκε η νεωτερική εποχή. Ο κορυφαίος ίσως κοινωνιολόγος του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, ο Μαξ Βέμπερ, αναφερόταν

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: SONY PICTURES/EMPIRE ORIGINAL FILMS

Σωτήρης Ριζάς

Πάντα παρόν το «άτομο»

σε τρεις τύπους ηγεσίας. Ο ένας από αυτούς ήταν η χαρισματική. Τη διέκρινε η έλλειψη δεσμεύσεων έναντι παραδόσεων και κανόνων που προέρχονταν από μακρά συνήθεια και εφαρμογή. Ο ηγέτης διέθετε χάρισμα εφόσον μπορούσε να διαπλάσει νέες καταστάσεις, να επιφέρει τομές και ριζείς. Αυτά αφορούσαν την πολιτική αλλά μπορεί να θυμηθεί κανείς περιπτώσεις μεγάλων ονομάτων της βιομηχανίας, ιδίως την περίοδο του οχμητατισμού μονοπωλίων και ολιγοπωλίων στην αμερικανική οικονομία: Φορντ, Βάντερμπιλτ, Μέλντον Ροκφέλερ, είναι ονόματα επιχειρηματιών που έδρασαν σε μια φάση συγκέντρωσης του κεφαλαίου που χαρακτήριζε την αμερικανική οικονομία. Η επιχειρηματική δράση τους όμως δεν είχε (ή δεν είχε αποκλειστικά) τον χαρακτήρα της δράσης «του άδρατου χεριού» της αγοράς αλλά συνιστούσε και μια στρατηγική που χρωματιζόταν και από προσωπικές προτιμήσεις και ιδιοσυγκρασίες. Αλλά και σε ένα άλλο πλαίσιο μπορεί κανείς να επισημάνει τον ρόλο της προσωπικότητας. Ο φασισμός δομήθηκε στο διαδικό οχμή της ηγεσίας

και της μάζας του έθνους, το οποίο αποκτούσε κατεύθυνση και έδινε νόημα στην ιστορία του μέσω ενός αρχηγού. Στην περίπτωση του κομμουνιστικού κινήματος, πρωταγωνιστικό ρόλο στην Οκτωβριανή Επανάσταση έπαιξαν προσωπικότητες που διαμόρφωσαν με τη σκέψη τους ροπές και είχαν την ικανότητα να δώσουν μορφή σε ρευστές καταστάσεις. Αυτοί ήταν ο Λένιν και ο Τρότσκι. Η επικράτηση του κόμματος στη Ρωσία και η διαμόρφωση ενός

κεντρικά κατευθυνόμενου παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος δημιούργησε ένα νέο είδος προσωποπαγούς ηγεσίας, η οποία προσωποποιούσε έναν απρόσωπο μηχανισμό, αποκτούσε επιφάνεια και τοχύ λόγω της ιδιοποίησης μιας επαναστατικής κληρονομιάς και της γραφειοκρατίας της. Δίπλα στον Στάλιν αναφέρονται ελάσσονες αλλά πανίσχυροι ηγέτες στο εθνικό πολιτικό τους περιβάλλον, όπως ο Τολιάτι στην Ιταλία, ο Τορέξ στη Γαλλία, ο Ζαχαριάδης στην Ελλάδα. Μεγάλες κρίσεις εξάλλου, όπως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, έδιναν πάντα το περιθώριο για να αναδεικνύονται νέα είδωλα, είτε πολιτικά είτε στρατιωτικά, όπως ο Τσόρτσιλ, ο Ντε Γκολ, ο Αϊζενχάουερ.

Κατά συνέπεια, ίσως τα μεγάλα πρόσωπα δεν έλειψαν από την ιστορία αλλά ίσως είχαν λείψει από εκδόσεις της ακαδημαϊκής ιστορίας. Αυτό δε σημαίνει ότι αυτή η ακαδημαϊκή ιστορία έκανε άσχημα τη δουλειά της. Μπορεί όμως να σημαίνει επίσης ότι τα πρόσωπα ή μια αναπαράστασή τους μπορεί να χρειάζονται για να δίνουν μορφή σε κινήσεις και τάσεις, ιδίως στη μεταμοντέρνα κοινωνία μας όπου μεγάλο μέρος του κοινωνικού και του δημοσίου χώρου διαμεσολαμβάνεται από τα μέσα ενημέρωσης και διαμορφώνεται λιγότερο από την εμπειρία της ένταξης σε συλλογικές οντότητες.

Ο κ. Σωτήρης Ριζάς είναι διευθυντής Ερευνών του Κέντρου Ερευνας Ιστορίας Νεότερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών.

Το πρόσωπο δεν έλειψε ποτέ, βρισκόταν στο επίκεντρο της ιστορικής δράσης ακόμα και στον 20ό αιώνα οπότε κορυφώθηκε η νεωτερική εποχή

Νίκος Α. Μάντης

Ανασφαλείς ηγεμόνες, αόρατα πλήθη

Σύμφωνα με τους ανθρώπους των αιθουσών στην Ελλάδα, το πρώτο μεγάλο εμπορικό στοίχημα της χειμερινής σεζόν, που αναμένεται να κόψει εισιτήρια, είναι η ταινία «Ναπολέον» του Ρίντλεϊ Σκοτ με τον Χοακίν Φινίξ. Κι αυτό, όχι μονάχα για το ειδικό βάρος του σκηνοθέτη και του πρωταγωνιστή, αλλά κυρίως για το αυτονόητο φορτίο που φέρει το πασίγνωστο, βαρύγδουπο όνομα του τίτλου, δίχως ανάγκη για περαιτέρω συστάσεις. Επιπροσθέτως, βέβαια, θετικά για την εμπορική μοίρα της ταινίας συνηγορεί και το γεγονός ότι το μεγάλο κοινό έχει εκπαιδευτεί αρκετά, τα τελευταία χρόνια, στην παρακολούθηση αμιγώς βιογραφικών ταινιών και τηλεοπτικών σειρών, επιβεβαιώνοντας την ιδεολογική κυριαρχία της έννοιας της «προικιομένης μονάδας», η οποία προορίζεται να επικρατήσει τελικά απέναντι σε κάθε μορφής ιστορικό καταναγκασμό.

Ωστόσο κάποιοι από εμάς, όσοι περάσαμε από την εκπαίδευση τις δεκαετίες του '80 και του '90, τότε που ζούσαμε ακόμα στα απόνερα της μαρξιστικής και της στροκτουραλιστικής θεωρίας, θα θυμόμαστε καθηγντές σε οχολικά θρανία και πανεπιστημιακά έδρανα να μας εξηγούν

ότι η ιστορία δεν είναι οχεδόν ποτέ θέμα προσώπων. Να μας θυμίζουν αφενός τον Χέγκελ και τον Μαρξ, περνώντας έπειτα στον δομοισμό και τη σχολή των «Annales», για να μας πείσουν ότι αυτό που εμείς βιώνουμε ως μια παρέλαση προσωπικότητων, μαζών και εντυπωσιακών πολιτικών γεγονότων, στην ουσία δεν αποτελεί παρά την επιφανειακή «βιτρίνα» μιας νομοτελείας αποτελούμενης από χιλιάδες αθέατες ψηφίδες - αδήρητες κοινωνικές και οικο-

νομικές πραγματικότητες, γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες, μεταβολές πληθυσμών και αποτελέσματα της σύμμετρικης όλων των παραπάνω. Ταυτόχρονα, ιδίως στη δεκαετία του '70, σκηνοθέτες επιχειρούσαν να μεταφέρουν στην οθόνη αφηγήσεις όπου θα πρωταγωνιστούσαν τα ίδια τα πλήθη, βουβά μέχρι χθες, και η πορεία τους προς την πολιτική συνειδητοποίηση και χειραφέτηση. Ταινίες του Ερμάνο Ολμι και των αδελφών Ταβιάνι,

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΩΝ «ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΝΔΡΩΝ»

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Ιωάννα Λαλιώτου

Κοσμογονία αναπαραστάσεων

Τις τελευταίες δεκαετίες παρακολουθούμε την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για το ιστορικό παρελθόν να εκβάλλει δυναμικά και αμείωτα σε ποικίλα πεδία της σύγχρονης πολιτισμικής παραγωγής: κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικές σειρές, θεματικοί συνδρομητικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, podcast, ντοκιμαντέρ, ψηφιακές ομάδες κοινωνικής δικτύωσης, φιλόδοξα και πληθοποριστικά εγχειρήματα αρχαιολογικής καταγραφής του παρελθόντος, πολιτικός λόγος, θεματικά πάρκα και πολιτισμικός τουρισμός, μνημεία, τέχνη, μουσειακές εκθέσεις, νέοι και παλαιοί εορτασμοί, παντομερμία επετειακών εκδηλώσεων και πολλά άλλα. Οι θεματικές του παρελθόντος που αναδεικνύονται σε αυτή την εξάρση της δημόσιας ιστορίας είναι πλούσιες σε ετερογένεια: εθνική ιστορία, παγκόσμια γεγονότα, τοπικές παραδόσεις, περιβάλλον και οικολογία, μύθοι και θρύλοι, τραγικά συμβάντα και τόποι μαρτυρίου, φυσικές και κοινωνικές καταστροφές, πανδημίες και λιμοί, σκοτεινά αλλά και ηρωικά στιγμιότυπα της ιστορίας γνωστών αλλά και άσημων ή ξεχασμένων τόπων και ανθρώπων. Κοινό ίσως χαρακτηριστικό αυτής της κοσμογονίας ιστορικών αναπαραστάσεων στη σύγχρονη πολιτισμική παραγωγή είναι η επιτυχής απεικόνισή τους στο θυμικό, η δυνατότητα των θεματικών να συγκινούν και να προκαλούν θυμική απόκριση σε ποικίλες ομάδες ανθρώπων και καταναλωτικά κοινά. Η έκρηξη της δημόσιας ιστορίας δημοφιλής στο πολιτισμικό πεδίο ένα είδος εμπειρίας «ετεροχρονικού τουρισμού»:

μικρές ουτοπίες ή δυστοπίες θυμικής δι-αφυγής, όπως θα τις ονόμαζε ενδεχομένως ο Καρλ Μανχάιμ, προσφέροντας ένα πεδίο νοητής αποστασιοποίησης από τα τετριμμένα της καθημερινής ζωής και της βιωμένης επικαιρότητας.

Ο ρόλος των ιστορικών προσωπικότητων – των μεγάλων ανδρών και γυναικών – σε αυτό το δυναμικό πολιτισμικό φαινόμενο της δημόσιας ιστορίας είναι ιδιαίτερα δυναμικός. Αυτό ήταν με μια έννοια αναμενόμενο, αν λάβουμε υπόψη μας ότι η ανασύνθεση του ιστορικού παρελθόντος γύρω από τον άξονα της ζωής και των πράξεων των πρωταγωνιστών της ιστορίας ήταν παραδοσιακό ο κανόνας τόσο στον χώρο της επιστημονικής ιστοριογραφίας όσο και στην επίσημη ιστορία και στην ιστορική εκπαίδευση. Η αφήγηση του ιστορικού παρελθόντος μέσα από την ιστορία των πρωταγωνιστών παρέμενε πολιτισμικά και κοινωνικά κυρίαρχη και δυνατή ακόμη και κατά την περίοδο που στο εσωτερικό της επιστημονικής ιστοριογραφίας αναπτύχθηκαν δυναμικά προσεγγίσεις που ανέδειξαν τη σημασία των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δομών στη διερεύνηση των ιστορικών μετασχηματισμών, κυρίως μεταπολεμικά.

Τα πρόσωπα της ιστορίας παρέμεναν σημαντικά στον τρόπο που συνδεόμαστε με το ιστορικό παρελθόν. Αν και ο ρόλος των σπουδαίων ανδρών/γυναικών παρέμεινε κυρίαρχος, στο ιστορικό φαντασιακό που διαμορφώνει η δημόσια ιστορία προστέθηκαν και λιγότερο γνωστά πρόσωπα, οι ιστορίες των άσημων ανθρώπων

που αναδείχθηκαν μέσα από το αρχαιολογικό σύμπαν, όπως στη μικροϊστορική προσέγγιση ιστορικών όπως η Νάταλι Ζιμον Ντέιβις και ο Κάρλο Γκινζμπουργκ, αλλά και ιστορίες περιφημών ανθρώπων «τεράτων» όπως δολοφόνοι, αμοσταγείς στρατιώτες, τραγικές πριγκίπισσες και παραγνωρισμένοι πριγκίπτες, αλλά και απλοί άνθρωποι, θύτες και θύματα, που έγιναν διάσημοι λόγω των τραγικών συμβάντων με τα οποία συνδέθηκε η ζωή τους ή του τέλους που τους επιφύλασσε η ιστορία.

Σε κάποιες χώρες βέβαια υπήρχε πάντα, ακόμη και πριν την εκρηκτική ανάπτυξη της δημόσιας ιστορίας, μια ισχυρή παράδοση ιστορικής βιογραφίας, όπως, για παράδειγμα, στις ΗΠΑ όπου οι βιογραφίες ιστορικών προσώπων από την πολιτική, την επιστήμη, την οικονομία παραδοσιακά αποτελούσαν ένα από τα πιο δημοφιλή και επιδραστικά είδη γραφής με ευρεία απήχηση.

Στο πεδίο της ευρείας πολιτισμικής παραγωγής σήμερα καταγράφεται σαφώς έντονη στροφή στην ιστορία των προσώπων. Η ανασύνθεση ενός ιστορικού σύμπαντος μέσα από την οπτική της ιστορίας ενός σημαντικού προσώπου είναι ισχυρή αφηγηματική δομή που δίνει τη δυνατότητα να επενδύονται εύκολα και εύληπτα με ενιαίο νόημα γεγονότα που αλλιώς θα παρέμεναν ετερόκλητα και, ίσως, ακόμη και ασυνδέτα. Το πρόσωπο της ιστορίας εντείνει το συμβολικό φορτίο μιας ιστορικής αφήγησης καθώς δίνει την αφηγηματική δυνατότητα να τονίζονται και να οπτικοποιούνται ηθικά αξιακά συστήματα και πολιτισμικά πλαίσια και μάλιστα με τρόπο που ευνοούν τη θυμική ταύτιση μέσα από την προσωποποίηση ιστορικών διαδι-ακισίων. Η ιστορία σπουδαίων ανθρώπων – με αρνητικό ή θετικό πρόσημο – ευνοεί εξάλλου την καλλιέργεια μιας νοσταλγίας για το παρελθόν ως περιόδου όπου όλα είχαν τάχα περισσότερο νόημα και πιο ξεκαθάρες γραμμές από ό,τι τα σύγχρονα βιώματα της ζωής ιστορίας.

Σήμερα που η παραγωγή περιεχομένου αναδεικνύεται σε κύριο ζητούμενο της πολιτισμικής βιομηχανίας, η επίσκεψη του παρελθόντος αναδεικνύει και πάλι τα πρόσφατα της ιστορίας. Και όλα αυτά σε μια εποχή που η ουστημική συνθετικότητα των αλληλεπλληλων κρίσεων καθιστά την ενθύμηση «σπουδαίων ανθρώπων» σχεδόν θεραπευτική πρακτική.

Η κυρία Ιωάννα Λαλιώτου είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια Σύγχρονης Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Τι να διαβάσετε

Με το **Μονταγιού** (Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2008) ο Εμανουέλ Λερούαυ Λαντερί θέλησε να αναζητήσει τη «χωρίς διαμεσολάβηση μαρτυρία του ίδιου του χωρικού για τον εαυτό του». Εξαιρετό έργο μικροϊστορίας και συλλογικό πορτρέτο που προέρχεται από μελέτη των αρχείων της Ιεράς Εξέτασης του 14ου αιώνα.

Η **Μεσογείος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β' της Ισπανίας** (Εκδόσεις ΜΙΕΤ, 3 τόμοι, 2002-2006) του Φερνάν Μπροντέλ αποτελούν μοναδικό επίτευγμα της «Σχολής των Annales» που αναλύει τους φυσικούς παράγοντες, τους θεσμικούς και την πολιτική ιστορία της Μεσογείου τον 16ο αιώνα.

Στο **Καρλ Μαρξ, Μεγαλείο και ψευδαισθήσεις** (εκδ. Πατάκη, 2019) ο Γκάρεθ Στέντμαν Τζόουνς παραδίδει μια σύγχρονη βιογραφία του γερμανού φιλοσόφου στην οποία υποστηρίζει ότι η ζωή και οι ιδέες του πρέπει να γίνουν αντλημένες στο πλαίσιο του 19ου αιώνα όπου ζήσκει και εδράσα.

Ο **Elon Musk** (εκδ. Κλειδαρίτσας, 2023), προϊόν διετούς έρευνας και εκτεταμένης πρόσβασης του Γουόλτερ Αϊζακσον στην επαγγελματική και την καθημερινή ζωή του υποσφαίρικανικής καταγωγής μεγαίστα, προσφέρει μια εκ του σύνεγγυς γνωριμία με έναν από τους σημαντικότερους επιχειρηματίες της εποχής μας.

Με το **Napoleon. The Path to Power 1769-1799** (εκδ. Bloomsbury, 2007), πρώτο τόμο μιας βιογραφικής τριλογίας που ολοκληρώθηκε το 2019, ο Φίλιπ Ντουάιερ παρακολουθεί την πορεία του γάλλου στρατηλάτη από την Κορσική ως την ανάρρησή του στην εξουσία.

του Αντρέι Βάιντα, του Μίκλος Γιάντσο, του Μπερνάρντο Μπερτολούτσι και φυσικά του Θόδωρου Αγγελόπουλου, του εμβληματικότερου ίσως σκηνοθέτη για την κίνηση των μαζών και της ιστορίας. Πού πήγε λοιπόν όλο εκείνο το ρεύμα – η κινηματογραφική οπτική που θα μπορούσε δυναμικά να βασίζεται στη ματιά ενός Χάουαρντ Ζιν ή ενός Ερικ Χόμπερτσον; Η απάντηση είναι ότι, από το 1989 και μετά, κατέστη εκτός γενικότερου πολιτισμικού κλίματος. Η εμπνευσματοποίηση της τέχνης, και του σινεμά ειδικότερα, προέταξε αφενός την αποπολιτικοποίηση του τελικού «προϊόντος» και αφετέρου την πρωτεύουσα ανάγκη του «να πεις απλά μια ιστορία». Και φυσικά ιστορία (με τη διττή έννοια) δίχως τρανταχτούς ήρωες δεν νοείται πλέον.

Παρακολουθώντας, λοιπόν, κι εγώ, την ταινία του Ρίντλεϊ Σκοτ, αντιλήφθηκα κάτι που μου έκανε εντύπωση, και που το είχα παρατηρήσει και στην προ εικοσαετίας μεταφορά στο πηλί του έτερου αρχαιολογικού στρατηλάτη, του Μεγάλου Αλεξάνδρου (Ολβερ Στόουν, 2004). Ο Ναπολέων του Χοακίμ Φινίξ είναι ένας χαρακτήρας γεμάτος πάθητα, κόμπλεξ, τικ και μια ψυχαναλυστική εμμονή με την Ιωσήφια, ο οποίος

επιτυγχάνει στις στρατιωτικοπολιτικές του εξορμήσεις όχι λόγω της προσωπικότητάς του, αλλά μάλλον σε πείσμα αυτής. (Στη ταινία μαθαίνουμε εκτός των άλλων ότι υπήρχε «μαμάκιας», αλλά τίποτα για το ότι η κυριαρχία του πυροδότησε τις εθνικές και αστικές επαναστάσεις – μεταξύ αυτών και την ελληνική – που κλονίονταν τις απολυταρχίες της Ευρώπης.) Με λίγα λόγια είναι ένας ανεξήγητα ανασφαλής ηγεμόνας, ο οποίος τυχαίνει να βρίσκει τα πίσω από κο-

μοϊστορικά γεγονότα σχεδόν ερήμην του, όπως συνέβαινε και με τον Αλέξανδρο του Κόλιν Φάρελ, για τον οποίο αναρωτιόταν κανείς πότε προλάβαινε να καταστρώσει πολεμικές τακτικές, εγκλωβισμένος όπως ήταν σε ένα ομφαλοσκοπικό ψυχοδράμα. Θεωρώ, λοιπόν, σε μια πρόχειρη ενδεχομένης ανάγνωση, ότι η παράδοξη αυτή λογική που ισχύει εσχάτως στις ευρείες καταναλωτικές βιογραφίες εδράζεται στο ότι οι δημιουργοί, έχοντας μεν συνείδηση της θεωρητικής προϊστορίας που καθιστά άοπτη μια απλουστευτική προσωποποίηση (αλλά «κλασικά εικονογραφημένα»), αρνούμενοι ωστόσο να επιλέξουν μια οπτική που θα εστίαζε στην ευρεία ανάλυση κοινωνικών δεδομένων (απαγορευμένη υπό το σμηρινό πολιτισμικό κλίμα), επέλεγον τη μεσοβέζικη λύση μιας αβαθούς ψυχογραφίας, η οποία συνθεστικά οδηγεί στην ημιπαροδόξια – εξού και η κινηματογραφική εικόνα ενός Ναπολέοντα που προελαύνει στο Αούστερλιτς με το βλέμμα ενός ασταθούς, ημιδιατραγμένου εφήβου. Και το τελικό συμπέρασμα; Ίσως αυτό το «ημι-» να αποτελεί και τη συνολική προ-μετωπίδα της εποχής μας.

Ο κ. Νίκος Α. Μάντης είναι συγγραφέας.